

METODOLOGIJA DRUŠTVENIH NAUKA I HUMANISTIKE U DOBA POPULISTIČKOG PORICANJA NAUKE

Povodom knjige Nine Kulenović „Koncept kulture između individualizma i holizma“

Apstrakt: Populizam dolazi u raznim oblicima. Među njima je poricanje nauke unutar nje same posebno interesantna pojava kojoj su antropologija nauke i interdisciplinarne studije nauke nevoljno dale značajan doprinos. Inspirisan izuzetnom knjigom Nine Kulenović, ovde razmatram značaj metodologije društvenih nauka i politike znanja u humanistici u vremenima u kojima se traga za načinima da nauka povrati svoj autoritet u društvu. Analiza porekla metodoloških izbora u ideološkim izborima može da nam pomogne da inverznim inženjeringom ponovo izgradimo akademsko samopoštovanje. To bi nas ohrabrilo da se uključimo u kontra-kontraprosvetiteljska nastojanja da se populističko poricanje nauke suzbije uz pomoć kritičko-analitičkih alata koji su nam svojevremeno preoteti, banalizovani, pa upotrebljeni protiv nas samih, a da same te alate očuvamo u didaktičke svrhe. Metodologija može izvršiti povratni uticaj na politiku samo ukoliko se vrati svom prvobitnom normativno-didaktičkom karakteru.

Ključne reči: Populizam, poricanje nauke, metodologija društvenih nauka, antropologija nauke, studije nauke

Povratak zatucanosti

Živimo u vremenu obnavljanja zatucanosti. Mnogi među nama preispituju ulogu antropološkog pogleda na naučno znanje, ali i šire, pogleda za koji imamo da zahvalimo studijama nauke, u kreiranju atmosfere poricanja nauke i na naučnom znanju zasnovanih javnih politika. Upravo u tom kontekstu pred-

---

* milmil@f.bg.ac.rs

lažem sagledavanje značaja nedavno objavljene knjige Nine Kulenović (Kulenović 2021). Ozbiljna metodološka pitanja društvenih nauka i humanistike obično su rezervisana za specijalističke naučne časopise i napredne akademske seminare. Ipak, pred nama je knjiga koja demonstrira da je o takvim pitanjima moguće pisati na način dostupan kako iskusnim istraživačima tako i onima kojima je potrebno uvođenje u problematiku načina na koji u našem naučnom polju objašnjavamo društvo i kulturu, uključujući i njih same kao deo društva i kulture.

Godinama posvećena istraživanju pitanja opšte metodologije nauka, a društvenih nauka i humanistike posebno, Nina Kulenović, vanredna profesorka i viša naučna saradnica Odeljenja za etnologiju i antropologiju i Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, ovom knjigom nastavlja analizu – istovremeno minucioznu i široku, što je retkost – problema odnosa politike i metoda, odnosna društva i nauke. U ovoj knjizi specifično se posvećuje odnosu ciljeva nauke i metoda istraživanja u antropologiji, izvodeći analizu načina na koje društvena uloga i kulturna funkcija naših disciplina preusmeravaju, pa i determinišu, našu metodologiju. Ona pokazuje da, iznete u novom idiomu, kritike koncepta kulture u antropologiji tokom poslednjih decenija predstavljaju reaktualizaciju individualističko/holističke dileme, tipične za celokupnu istoriju discipline, i šire, društveno-humanističkog obrazovno-naučnog polja. Kontekstualizujući tu dilemu u širu društveno-političku debatu o posledicama kontraprosvetiteljstva, autorka ovom knjigom otvara put za analizu pojedinačnih vidova nenaučnog, pseudonaučnog pa i antinaučnog preuzimanja kritičkog arsenala nauke, kao i didaktičkih posledica tog preuzimanja (više o tome u: Hannson 2013; 2016).

Netreniranom umu prevaziđena debata između holizma i individualizma u ovoj knjizi se ispostavlja kao živa i zdrava, izdanak širokog kulturnog rata između nasleđa prosvetiteljstva i nasleđa neoromantizma, u njegovom vidu poznatom kao kontra-prosvetiteljstvo. Kulenović piše u tradiciji metodološke analize tipične za antropologiju nauke i obrazovanja. Iako i sama razučena, ta paradigma pripada širem trendu poznatom kao studije nauke, društvene studije nauke, studije nauke kao kulture ili studije nauke i tehnologije (Jasanoff, 1995; Hess, 1997). Nekada široka, multidisciplinarna oblast koju su formirali autori iz istorije i filozofije nauke, sociologije nauke i sociologije saznanja, ali i istraživači psiholoških i ekonomskih aspekata naučnoistraživačkog rada, uključujući i naučnu politiku i politiku (visokog) obrazovanja, danas je interdisciplinarno polje istraživanja. Ono je zasnovano na aksiomatskoj pretpostavci o istraživanju kao društvenom odnosu, a naučnom znanju kao prizvodu nauke kao kulturne prakse. Ova pretpostavka o individualnim i kulturnim determinantama svakog odnosa istraživača prema proučavanim fenomenima nalazi se i u osnovi etnografskog istraživanja bilo čega, još od prapočetaka etnološko-antropoloških nauka. Etnografski metod je, uostalom, i poslužio pri samom zasnivanju studija nauke (Bloor, 1976; Latour, 1987; Latour and Woolgar, 1979; Knorr-Cetina, 1981).

U tom smislu, istraživanje Kulenović predstavlja doprinos etnografiji ideja, i to ideja koje formiraju same pretpostavke društvenog života oko kojih se širom planete decenijama vode kulturni ratovi skriveni u naučnim ratovima prethodnih decenija, odnosno ratovima istine koji se trenutno vode (Chapman, 2015; Harambam, 2020; Goldman, 2021). Kulenović istražuje ideje, a posebno njihov formativni uticaj na društvo i kulturu, u kulturnom, društvenom i ekonomskom kontekstu u kojem su nastale i u kojem funkcionišu. Istražujući konvergenciju političkih i metodoloških izbora, ona se u ovoj knjizi posvećuje uticaju koji ideološki izbor između nasleđa prosvetiteljstva i kontraprosvetiteljstva ima na metodološki izbor individualistikog odnosno holističkog pristupa. Otkrivanje obima ovog uticaja može da pomogne svima koji pokušavaju da razumeju kako nam se dogodio pseudonačnu populizam, ali i šta bismo mogli da (ne) uradimo kako bismo ga sprečili u potpunom preuzimanju naučnog aparata u pseudonaučne svrhe.

Da li smo i sami krivi?

U autoritarnom populizmu (v. Pribičević 2022), kao kontekstu u kojem antinaučna zatucanost postaje kognitivni standard, do izražaja dolazi činjenica da je kriza ekspertskog znanja posledica dekonstrukcije naučnog metoda unutar same akademske zajednice. Poricatelji nauke (u daljem tekstu: Poricatelji) su uspeli da se etabliraju u savremenom javnom diskursu. Iako je njihovo prisustvo primetnije na društvenim mrežama odnosno u elektronskim medijima, narativi koje oni plasiraju o radu na ekspertizi zasnovanih institucija potvrđuju pomeranje klatna ka antiprosvetiteljskim posledicama. Detekcija i analize ovog fenomena imaju svoju interesantnu istoriju, u antropologiji i izvan nje (Jarvie, 2022). Ali, *kako se to dogodilo i na koji način se suprotstaviti ovom trendu* otvoreno je pitanje. Sledeći nalaz deluje kao racionalan predlog za odnošenje prema negatorstvu naučnog saznanja:

„...dok filozofi vode važnu raspravu o konturama teorija zavere i njihovoj potencijalnoj korisnosti, antropolozi i šire društveni naučnici, pristupaju ovom pitanju na donekle poseban način. Oni se ne pitaju šta su teorije zavere i da li zavere mogu biti dobre ili njihove teorije istinite, ili im to barem nije glavno ispitivanje niti polazna tačka. Uzimaju zdravo za gotovo da teorije zavere postoje i manje su spremni da ih definišu nego da ih priznaju i shvate. Osim toga, nemaju interesa da ih ismevaju, koliko god egzotično izgledali sa svojim gušterima i vanzemalcima; osuđuju, ma koliko se činili štetnim u osporavanju preventivnih mera ili izazivanju agresivnog ponašanja; ili opravdavaju, koliko god ponekad izgledali prosvetljujući kada otkrivaju stvarne zavere političkih ili ekonomskih aktera. Antropolozi zavere uzimaju kao društvene činjenice baš kao što to čine sa verskim uverenjima, političkim ideologijama, moralnim normama ili čak naučnim paradigmama, a neki čak mogu biti

u iskušenju da ih, u određenim slučajevima, tretiraju kao totalne društvene činjenice, kao što su to potlač, kargo kultovi, klasično robovlasništvo ili globalno zagrevanje. Značajno je to što pokušavaju da se distanciraju od uobičajenog pežorativnog vrednovanja ovih pojava. Dok pišem ove redove, ipak sam svestan da to nije baš uvek ono što oni zapravo rade, jer se mogu – a što je razumljivo – emocionalno i normativno uključiti u osuđivanje teorija zavere. Pri tome, međutim, kako su studije pokazale, oni samo učvršćuju u javnosti veru u postojanje zavere, koja će od tada uključivati i njih same.“ (Fassin 2021, 130)

Ali šta kada nemamo stomak da pseudonauku, teorije zavere i slično tretiramo kao društvene činjenice, bilo zato što nismo antropolozi koji revitalizuju metodološki princip simetrije (Jensen, 2020), bilo zato što pišemo u humanističkoj tradiciji koja ne samo da ne isključuje filozofiju i istoriju iz svog teorijsko-metodološkog arsenala već sa njima deli i ciljeve? Šta kada nismo u stanju da se pomirimo s činjeničnim karakterom takvih verovanja i ponašanja, do nivoa gadljivosti? Da nastavimo da se gadimo u malim zatvorenim krugovima fakultetskih predavanja, istraživačkih seminara, naučnih časopisa i edicija knjiga? Da napustimo bavljenje istraživanjima kako ne bismo bili proglašeni za „saucešnike“? Postoji li nešto što možemo da pokušamo a da ostanemo naučnici? Odgovor na ovo pitanje nalazi se u izvanakademskoj definiciji nauke koju nam plasiraju, diktiraju, vrednuju – i kakvu propisujući je od nas i očekuju – institucije zadužene za regulaciju i finansiranje naših profesija, na globalnom, evropskom i nacionalnom nivou. Pozvani (prinudeni?) da primenjujemo nauku istovremeno dok istražujemo, što je pogled na nauku osmišljen izvan nje same, od provere rezultata istraživanja među proučavanima stigili smo do usaglašavanja istine sa njima.

U ovom kontekstu poučna je Žikićeva (2022: 233, 245) analiza odbijanja vakcinacije kao posledice socijalnog solipsizma – upotrebe samoreferencijalnih iluzija o stvarnosti kao kognitivnog orijentira, u sopstvenoj mentalnoj egzistencijalnoj ravni kojom dominira pseudoteleologija. Primer pseudoteleološkog kognitivnog polja u kojem je antivakcinistički pokret pronašao utemeljenje svakako je decenijama izgrađivana sprega *new age* ideologije i folklornih medicinskih znanja, ostvarivan u ruralno-urbanom kontinuumu kao jednoj od tipičnih odlika jugoslovenskog i srpskog društva. U tom kontekstu, verujem, vredi tražiti i odgovore na problem populističkog poricanja nauke.

“Socijalni solipsizam nije jedinstven, niti novi fenomen, ali postojanje velikog broja ljudi koji žive s izvitoperenim doživljajem prirodne i društvene stvarnosti u civilizaciji koja se smatra informativnom i komunikacijskom, može da začudi. Ne treba da čudi, međutim, pošto predstavlja kulturni proizvod postmoderne misli koja je neprijateljska prema svakom autoritetu koji se izražava kroz dominantne društvene diskurse i koja zagovara, da ne kažem – traži – heterarhičnost takvih diskursa pod izgovorom društvene pravde ili jednakosti, ne praveći razliku, pri tom, između političkih i naučnih diskursa... Moderna kulturna misao bila je nosilac objektivnosti i racionalnosti, a

danas smo se kao društvo i civilizacija našli u situaciji u kojoj se premoderna misao ne smatra prevaziđenom, dok je postmoderna misao razorila poverenje u objektivnost stvarnosti, koje je bilo zasnovano na poverenju u nauku i društvene ustanove. To je situacija u kojoj sve vrste kulturnih misli funkcionišu kao takmaci, i pitanje je do kada će dominantni društveni diskursi biti utemeljeni na tradiciji moderne misli, a kada će ono što je glasnije ili čega je više u datom trenutku postati bitnije od onoga što je utvrđeno činjenično.” (Žikić 2022: 250–251)

Fenomen postmodernog greha na koji Žikić ukazuje proučava se u okviru studija nauke poslednjih godina, s naglaskom na samokritiku zbog uloge kakvu je naučno proučavanje nauke, uključujući antropologiju nauke i obrazovanja, odigralo u delegitimaciji nauke izvan akademskog domena. Među mnogim ovde relevantnim aspektima delegitimacije, Poricatelji su uspešno iskoristili nesigurnost u vezi sa empirijski podržanim naučnim tvrdnjama i uspeli da predstave skoro ceo naučni poduhvat u najboljem slučaju kao debatni klub, gde zagovornici sukobljenih pogleda na svet konstruišu znanje koristeći svoje retoričke veštine, ekonomske resurse, društveni status i političku moć (Hansson 2018; 2020). U tu svrhu Poricatelji su instrumentalizovali samu nauku, posebno njenu suštinsku vrednost – preispitivanje sopstvenog znanja radi njegovog unapređivanja – poznatu kao naučna racionalnost, kritička racionalnost, metodološki racionalizam itd.

Ako znanje nije objektivno, već proizvod odnosa moći, onda svaka tvrdnja o politici koja je pogrešna nije ništa drugo do mišljenje, jedno od mnogih – teška zablude za koju se nedavno pokazalo da je poražavajuća kada je u pitanju pokret protiv vakcinacije, a što je ranije bilo tipično za poricanje antropogenih klimatskih promena i odbijanje da se prihvati veza između pušenja i raka pluća, ili HIV-a kao uzroka side (Hansson, 2021). Takođe se zasniva na izopačenoj, neliberalnoj verziji slobode pojedinca – prerusavanju slobode negiranja napretka naučnog saznanja u slobodu misli i govora (van Boven, 2020). U tu svrhu Poricatelji su koristili društvene i kulturne analize proizvodnje znanja. Jednom sprovedene kao akademski korektiv (iz antiimperijalnih, antirasističkih, anti-rodnih i sličnih razloga), te analize su kontra-indikativno potkrepljivale fundamentalističke anti-liberalne tvrdnje koje danas predstavljaju samu srž populističkog preokreta.

Kako bi istraživači mogli da informišu savremene javne debate o pitanjima kao što su postistina, autoritet ekspertize ili populizam? Upravo ukazujući na sličnost prethodnih derivata prosvetiteljsko-kontrapsvetiteljskog spora, poznatih pod nazivima naučni i kulturni ratovi. Kulenović u novoj knjizi dosledno proverava ideju prema kojoj se u osnov svih pomenutih varijanti nalazi individualističko/holistička dilema. Antropologija kao najliberalnija među naukama (v. npr. Mazzarella, 2019) nesvesno je doprinela neliberalnoj strategiji koja negira legitimitet naučne kritike negirajući samu ideju rasta znanja i otud proizvodeći antiprosvetiteljske posledice. Negirajući rast znanja, Poricatelji imaju za cilj da opovrgnu druge ključne liberalne ideje – ako je naučni rast neodrživ ili

čak fiktivan, onda sve politike koje iz njega proističu, kao što je uvođenje ličnih sloboda ili uklanjanje političkih i kulturnih barijera za protok ljudi, dobara i ideja, takođe bivaju delegitimisani. Normalizacijom epistemičkog relativizma izvan akademskog konteksta, koja je dovela do delegitimizacije nauke, naučnih institucija i samih naučnika u društvu, oni su izvršili svojevrsnu zaplenu našeg kritičko-analičkog aparata. U antropologiji i sociokulturnim studijama nauke, delegitimizacija nauke je imala ideološke korene (antipatrijarhalne, antikolonijalne, antirasističke, itd.), dakle služila je plemenitim ciljevima koji su ugrađeni u same temelje prosvetiteljstva. Međutim, u društvenoj stvarnosti, izvan akademske kule od slonovače, ne samo laici već i naučnici iz drugih naučnih polja počeli su da percipiraju nauku o nauci kao anti-nauku (prisetimo se samo popularnosti pseudonaučnih zaključaka Sokala i njegovih sledbenika među onima koji su olako prešli preko otkrića studija nauke; Ruser, 2021). Štaviše, epistemički relativizam – za koji su studije nauke utvrdile da je standardni način bavljenja naukom u naučnim zajednicama – počeo je da se doživljava izvan akademskih krugova kao krajnji dokaz protiv same nauke. *Upravo* zbog toga što su ga proizveli sami naučnici, on parazitira na izvanakademskej predstavi o naučnom metodu kao o dogmatskom i onom koji nudi izvesnost. Kritika nauke i na njoj zasnovanog društvenog napretka i liberalnih reformi, počela je da se zasniva na ideji da su sami naučnici na neki način „dokazali“ da nauka nije u pravu. U korenu ovog nesporazuma leži nerazumevanje smisla naučnog proučavanja nauke. Ipak, to je nesporazum samo sa naše unutarakademske tačke gledišta. Sa tačke gledišta Poricatelja nesporazuma nema, a istina o „pravoj“ prirodi nauke „konačno“ je – obelodanjena.

Od Popera do postmodernizma smo učili da je naša dužnost da pokušamo da dokažemo sve su sve teorije pogrešne – naučnici imaju za cilj, ili treba da imaju za cilj, da nikada ne završe istraživanje već da nastave istraživanje i preispitivanje onoga što znaju čak i kada je njihova reputacija, ili reputacija same nauke, ugrožena (Agassi, 2003). Ipak, izvan akademskog domena, to je dovelo do destabilizacije zgrade nauke odnosno do gubitka njenog društvenog legitimiteta. *Upravo* glavni problem u vezi sa kvalitativnim istraživanjima onoga što naučnici stvarno rade dok se bave naukom i onoga u šta veruju jeste taj, da je ono dovelo do populističkog poricanja naučnog autoriteta.

Javna percepcija naučnog metoda je redukcionistička, po tome što nekritički koristi „pozitivistički“ ideal nauke, naučnika, naučnih institucija i akademskog znanja uopšte kao odvojenog od kulturnih, društvenih, ekonomskih, psiholoških i sličnih lojalnosti ili interesa. Ovu „čistu“ sliku nauke naširoko koriste upravo oni koji poriču, strateški ili iz neznanja, naučnu kritiku političkog, ekonomskog, kulturnog i ekološkog statusa kvo. Njihov savremeni uspon nije ni iznenađan ni neočekivan. Tokom decenija koje su prethodile savremenim „ratovima istine“, tipičnim za širu javnost, unutar-akademske borbe (antikolonijalne, tipične za angloameričku akademiju, ili antitotalitarne i antinacionalističke, tipične za istočne intelektualne tradicije) besnele su oko pitanja kao što su reprezentacija, relativizam, konstruktivizam itd. O toem znamo mnogo toga

(v. Pišev 2018). U knjizi Kulenović nalazi se odgovor na pitanje kako su kulturni ratovi i naučni ratovi kasnog dvadesetog veka konvergirali u savremene ratove istine. Demaskirani i oslobođeni svojih kontekstualnih posebnosti kao što su politika identiteta ili znanja, tipične za njihove prethodne verzije, savremeni ratovi istina nisu rezervisani za akademsku zajednicu i politički diskurs zasnovan na akademskom znanju. To su, uvek iznova, debate o tome ko tvrdi da je autoritativno, validno i legitimno znanje, na čemu treba da se zasnivaju javne politike. Ipak, njihova specifičnost leži u činjenici da njihova autentičnost nekako (navodno) proizilazi iz unutar-akademske debate.

Antropološka i slična empirijska istraživanja nauke kao društvenog i kulturnog fenomena imaju mnogo veze sa ovim najnovijim javnim avatarom najstarije epistemološke dileme. Relativizam se može smatrati ključnom metodološkom vrednošću u antropologiji. Analiza nauke kao društvenog konstrukta, iako sprovedena kao akademski korektiv (iz plemenitih razloga: anti-imperialističkih, antirasističkih i sl.), kontraindikovano je potvrđivala fundamentalističke antiliberalne i antiprosvetiteljske temelje naučnog znanja. Širom sveta argumenti koji proizlaze iz naučnih analiza nauke široko se prisvajaju, pojednostavljaju, spektakularizuju i sličnim tehnikama koriste za izgradnju globalnog pokreta protiv nauke. Tokom ovog procesa, liberalni princip slobode misli konstantno se prisvajao – u pervertiranoj realnosti biti Poricatelj danas znači zastupati akademske slobode. Upravo ovu vrstu greške treba da prestanemo da produžavamo u savremenim analizama nauke u društvu kako bismo izbegli kontraindikacije. Jer, kao što se Poperova sumnja u konačnosti naučnih tvrdnji instrumentalizuje protiv nauke iako je osmišljena radi njenog napretka, istu sudbinu doživljava i insistiranje antropologije nauke i studija nauke na relativizmu kao normalnom svojstvu naučne prakse. Ovo je dovelo u pitanje same temelje liberalnog shvatanja znanja. Zadatak naše generacije je da ne dozvolimo da se to ponovi.

Sam Poper je, predosećajući opasnost, bio protiv istraživanja koja doprinose razumevanju nauke kao društvenog i istorijskog procesa uvek ugrađenog u kulturni kontekst. Plašio se nesporazuma i prisvajanja koji mogu proizaći iz relativizacije krajnjeg statusa naučnog metoda. On je predvideo neliberalne posledice liberalnog tretmana nauke (Jarvie, 2016) i uglavnom je bio u pravu, posebno kada je u pitanju strah od kontra-prosvetiteljskih posledica priznavanja suštinskih veza moći sa znanjem. Glavni problem naučnog istraživanja same nauke, posebno onda kada uključuje kvalitativno istraživanje onoga što naučnici zapravo rade i u šta veruju, jeste to što je ono doprinelo porastu savremenih varijanti poricanja nauke. Ova kritika nauke u celini, društvenog napretka ostvarenog u poslednja dva veka kao i sveukupnih liberalnih reformi koje iz nje proističu, zasniva se na ideji da su sami naučnici na neki način dokazali da nauka nije u pravu (budući da je naša dužnost da pokušamo da dokažemo da su sve teorije pogrešne). Tako je naučno otkriće činjeničnog epistemičkog relativizma unutar akademske zajednice dovelo do neakademske percepcije celokupne nauke kao društvenog konstrukta, koji ne proizilazi iz objektivnog

znanja, već iz suprotstavljenih verovanja i interesa, ugrađenih u odnose moći i zasnovanih na društvenom statusu, polu, klasi ili bilo kom drugom ne intrinzično naučnom svojstvu.

Metodologijom protiv populizma

Iako je u poslednje vreme jaka akademska kritika nauke utihnula, njene duboke kontraprosvetiteljske posledice su opstale. Liberalna tradicija nije samo ključna za postizanje dobrog društva, već i za borbu protiv pseudonaučnog poricanja, posebno nakon što su liberalnu kritiku naučne racionalnosti Poricatelji uspešno prisvojili. Srećom, u samoj toj tradiciji raspoložemo ključnim resursom za njen opstanak. Iako liberalno nastrojeni naučnici treba da vode bitku protiv zloupotrebe liberalnog pogleda na (naučno) znanje koja uzrokuje društvenu štetu, način na koji to ima smisla da činimo duboko je kontraintuitivan. Ta borba se ne može voditi liberalnim sredstvima zato što je njihova apropijacija već izvršena. Mi smo danas prinuđeni – i ne samo zbog zahteva finansijera istraživanja – da, dok se Poper „prevrće u grobu“, pregovaramo o naučnoj istini sa nenaučnicima, pseudonaučnicima i antinaičnicima. Ukoliko to ne učinimo, rizikujemo da se naš isključivi odnos prema njihovom populizmu transformiše u Novi Gilead nakon što Poricatelji u potpunosti preuzmu kompletnu obrazovno-naučnu infrastrukturu. U njima će potom mirno nastaviti da primenjuju osnove naučnog metoda kako bi održali s mukom stečenu moć i to protiv nas, koji smo uzalud maštali da ćemo ih prosvetliti. Svaka sličnost s kontraindikacijama pacifizma je slučajna.

Teza koju sam ovde branio može se sažeti na sledeći način: metodologija može izvršiti povratni uticaj na politiku ukoliko se vrati svom prvobitnom normativno-didaktičkom karakteru. Upravo takav pristup metodologiji gaji Kulenović u nizu svojih knjiga i članaka (Kulenović 2014; 2015; 2016; 2017; 2019). Iako su napisani s jakom eksternalističkom, konstruktivističkom i relativistikom notom, dakle u dobroj tradiciji dekonstrukcije naučnog metoda, ta dela predstavljaju istorijsku rekonstrukciju moći a ne nemoći, pouzdanosti a ne nepouzdanosti i učinkovitosti nasuprot neučinkovitosti nauke nausprot ne-nauci, pseudonacui i antinauci. Istražujući i dokazujući da se nauka mora razlikovati od kulture iako se od nje ne može izdvojiti, kao i da su metodološki izbori povezani, mada ne neraskidivo, s etičkim, političkim, ideološkim i srodnim lojalnostima od kojih, tradicionalno metodološki poimano, nauka mora biti očišćena, ona dokazuje da „kriza“ pojma kulture, kao nosećeg u antropologiji, zapravo nije metodološki interesantna niti relevantna. Ona je, naprotiv, interesantna politički odn. kulturno-kritički, i izvodi teoriju kulture iz metodološke analize (a ne obrnuto, što smo kao tipičan i lakši put, objasnili ranije, v. npr. Milenković, 2010).

Za profesora je uvek najveće priznanje kada studenti unaprede preneto znanje i umeće. Danas i sama profesorka, Nina Kulenović ovom knjigom demonstrira da negovani talenat i posvećenost u okviru organizovane akademske sredine vode napretku znanja. Nadam se da će i nju jednog dana nadmašiti njeni studenti, kao i da će nastaviti unapređivanje istorije, teorije i metodologije etnološko-antropoloških nauka ali i metodologije društveno-humanističkih nauka u celini. Njena knjiga svedoči da analiza ne mora voditi paralizi, da sinteza ne vodi uvek banalizaciji, a da inovacija jeste moguća i u našem naučnom polju, prerano otpisanom i najčešće ignorisanom u javnim politikama obrazovanja, nauke i kulture. To ignorisanje samo je utvrdilo zatucanost, prepuštajući Poricateljima celokupno polje društva, kulture, istorije i identiteta, o kojima „prave“ naučne analize u prevalentnom pogledu na nauku ni ne postoje. Doprinos našoj akademskoj zajednici je očigledan. Ipak ono što je manje očigledno, a smatram ga najvažnijom odlikom ove naizgled „samo“ metodološke knjige, jeste doprinos našoj kulturi, posebno skromnom inventaru naše političke mudrosti. Ovom knjigom demonstrirani su visoki dometi naše škole, sposobne da poduči i savetuje u vremenu sunovrata autoriteta akademskog znanja u društvu pod konstatnim napadom etnografskog osvežavanja.

Literatura

- Agassi, Joseph. 2003. *Science and culture*. Dordrecht: Springer.
- Bloor, David. 1976. *Knowledge and Social Imagery*. Chicago: University of Chicago Press.
- Chapman, Roger ed. 2015. *Culture wars: an encyclopedia of issues, viewpoints and voices*. Armonk and London: M.E.Sharp.
- Fassin, D. (2021). *Of Plots and Men*. *Current Anthropology*, 62(2), 128–137.
- Goldman, Steven L. 2021. *Science Wars: The Battle over Knowledge and Reality*. Oxford: Oxford University Press.
- Hansson, Sven Ove, “Science and Pseudo-Science”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/pseudo-science/>>.
- Hansson, Sven Ove. 2013. “Defining pseudoscience – and science”. In: Massimo Pigliucci and Maarten Boudry eds. *The Philosophy of Pseudoscience*. Chicago: Chicago University Press, 61–77.
- Hansson, Sven Ove. 2016. “Science and non-science”. In: Paul Humphreys ed. *The Oxford Handbook of Philosophy of Science*. Oxford: Oxford University Press, 485–505.
- Hansson, Sven Ove. 2018. “How connected are the major forms of irrationality? An analysis of pseudoscience, science denial, fact resistance and alternative facts”, *Mètode Science Study Journal* 8: 125–131.
- Hansson, Sven Ove. 2020. “Social constructivism and climate science denial”. *European Journal for Philosophy of Science* 10. 37.
- Harambam, Jaron. 2020. The corona truth wars: Where have all the STS’ers gone when we need them most? *Science and Technology Studies* 33(4): 60–67.

- Hess, David J. 1997. *Science Studies: An Advanced Introduction*. New York and London: New York University Press.
- Jarvie, Ian. 2016. "Popper's Philosophy and the Methodology of Social Science". In: Jeremy Shearmur and Geoffrey Stokes eds. *The Cambridge Companion to Popper*. Cambridge: Cambridge University Press, 284–317.
- Jarvie, Ian. 2022. "The Persistence of the Individualism Debate Today". In: Petr Skalnik ed. *Ernest Gellner's Legacy and Social Theory Today*. Cham: Palgrave Macmillan, 53–74.
- Jasanoff, Sheila ed. 1995. *Handbook of science and technology studies*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Jensen, Casper Bruun. 2020. Disciplinary translations: Latour in literary studies and anthropology. *Common Knowledge* 26(2): 230–250.
- Knorr-Cetina, Karen. 1981. *The Manufacture of Knowledge: An Essay on the Constructivist and Contextual Nature of Science*. Oxford: Pergamon Press.
- Kulenović, Nina. 2014. Metodološki individualizam nasuprot metodološkom holizmu. Istorijska pozadina, relevantnost i implikacije (neresive?) rasprave u sporu oko ekspanatornog kapaciteta i naučnog statusa sociokulturne antropologije. *Etnoantropološki problemi* 9(2): 310–333.
- Kulenović, Nina. 2015. Da li je antropologija „naučna“ ili „istorijska“ disciplina? Pouke iz povesti rane američke antropologije. *Antropologija* 15(2): 47–85.
- Kulenović, Nina. 2016. *Objašnjenje u antropologiji: istorijski kontekst*, (Biblioteka Etnoantropološki problemi, Monografije, knj. 4). Beograd: Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Centar za antropologiju javnih i praktičnih politika: Dosije studio.
- Kulenović, Nina. 2017. *Objašnjenje u antropologiji: polemike*, (Biblioteka Etnoantropološki problemi, Monografije, knj. 5). Beograd: Univerzitet, Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Centar za antropologiju javnih i praktičnih politika: Dosije studio.
- Kulenović, Nina. 2019. Koncept kulture između prosvetiteljstva i kontraprosvetiteljstva. *Etnoantropološki problemi* 14(1): 137–167.
- Kulenović, Nina. 2021. Koncept kulture između individualizma i holizma: Pogled iz prosvetiteljsko-kontraprosvetiteljskog spora. Beograd: Filozofski fakultet i Dosije Studio.
- Latour, Bruno. (1987). *Science in Action*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno. And Steve, Woolgar. 1979. *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts*.
- Mazzarella, William. 2019. The anthropology of populism: beyond the liberal settlement. *Annual Review of Anthropology* 48(1): 45–60.
- Milenković, Miloš. 2010. *Istorija postmoderne antropologije: Posle postmodernizma*. Beograd: Filozofski fakultet i Srpski genealoški centar.
- Piše, Marko. 2018. *Islam, relativizam i nauka*. Beograd: Filozofski fakultet i Dosije studio.
- Pribećević, Ognjen. 2022. „Tramp, Džonson i Novi primitivizam – Pojavni oblici i uzroci velike krize u SAD i UK“. *Etnoantropološki Problemi* 17(1):327–348.
- Ruser, Alexander. 2021 "Hijacking the Postmodern Project: Post-Truth and the Need to De-politicize Epistemological Dispute." *Social Epistemology*, 1–10.

van Boven, Theodor. 2020. Populism and universal human rights law. In: Jure Vidmar (ed.) *European populism and human rights*. Leiden: Brill/Nijhoff, 29–51..

Žikić, Vojan. 2022. „Одбијање вакцинације против ковида-19 у Србији као пример социјалног солипсизма“. *Etnoantropološki Problemi* 17(1):233–257

Primljeno: 10.10.2022.

Odobreno: 22.10.2022.

Miloš Milenković

Methodology of social sciences and humanities in the era of populist science denialism

On the occasion of Nina Kulenović's book "The concept of culture between individualism and holism"

Abstract. Populism manifests itself in various ways, one of which is the science denialism to which anthropology of science and interdisciplinary studies of science have unwittingly made significant contributions. Inspired by Nina Kulenović's outstanding book, I discuss the importance of social science methodology and the politics of knowledge in the humanities at a time when science is struggling to regain its authority in society. Analyzing the ideological origins of methodological choices can help us reverse engineer academic self-esteem. This would encourage us to engage in counter-counter-enlightenment efforts to suppress populist science denialism using critical-analytical tools that were once taken from us, trivialized, and then used against ourselves, yet to preserve those tools for didactic purposes. Only if methodology returns to its original normative-didactic character, it can have a feedback effect on politics.

Key words: Populism, science denialism, methodology of social sciences, anthropology of science, science studies